

ТМ
ОДЛУЧУВАЊИ...

Размислувања и факти
за заштита
на твоите лични податоци

Издавачи

Фондација Метаморфозис, Скопје
www.metamorphosis.org.mk

Дирекција за заштита на личните податоци
на Република Македонија
www.dzlp.mk

За издавачите:

Бардил Јашари
Маријана Марушиќ

Лектура:

Маја Катарова

Илустрации:

Бригада дизајн

Графички дизајн и обработка:

www.brigada.com.mk

Печати:

Пропоинт

Овој документ е создаден со финансиска помош од Европската унија.
За содржината на овој документ одговара единствено Фондација
Метаморфозис и истата не може да се поистоветува со ставовите на
Европската унија.

Голема благодарност до Инспекторатот за заштита на личните податоци на Кралството Норвешка (www.datatilsynet.no),
за отстапување на дел од содржините од нивната кампања за заштита на личните податоци
кои послужија како основа за изработка на оваа брошура.

ИЗБОРОТ Е ТВОЈ

Оваа брошура има цел да ти покаже колку е значајна заштитата на твоите лични податоци, како тие може да бидат искористени или злоупотребени од другите и на кој начин можеш да ги заштитиш.

Некои од содржините веќе ти се познати, а некои ќе ти бидат комплетно нови. Се надеваме дека оваа брошура ќе ти помогне да размислиш и да дискутираш за твоето право на приватност и дека ќе ти посочи некои сосема нови концепти.

Нашата цел е да ти помогнеме да го направиш вистинскиот избор.

Ти одлучуваш!

Родителската средба се одвиваше добро...

...пеколот почна кога професорот го најде мојот есеј на Google!

Сигурно не одиш на родителската средба за да признаеш пред сите дека есеите што ги пишуваш всушност си ги „симнал“ од интернет. И тешко дека ќе кренеш рака за време на часот за да им раскажеш на сите присутни кои веб-сајтови си ги посетил...

Ако имаш некоја тајна која сакаш да ја кажеш на твојот другар, сигурно дека нема да ја објавиш на флаери и да ги делиш по кафулињата. Ако разговараш со својата девојка во твојата соба, нема да ја викнеш тетка ти, која ви дошла на гости да ви се придружи во муабетот..

Можеби, сепак, ќе одлучиш овие работи да ги чуваш само за себе...

Но, не си секогаш толку анонимен колку што мислиш дека си!

Трес! Вратата тресна повторно. Ти си конечно сам. Седнуваш на столчето. Го вклучуваш компјутерот. Разговараш со пријателите и сурфаш на интернет. Оставен сам со себе, без да те вознемируваат родителите. Дури и да сакаат да влезат, мораат претходно да тропнат. Додека си во својата соба, ти си газда.

Постојат работи што не сакаш да ги споделиш со други. Не затоа што се незаконски или затоа што имаш потреба да ги криеш, туку едноставно затоа што се твоја приватна работа. Затоа, ти си тој што одлучува што треба да знаат другите за тебе и која информација да ја задржиш за себе.

ИЗБОРОТ Е ТВОЈ!

Ти самиот одлучуваш што сакаш да споделиш и со кого. Малкумина се оние што сакаат гласно да прашаат за резултатите од тестот за кламидија, додека стојат во чекалницата пред лекарската ординација - особено ако чекалницата е преполна со пациенти. Малкумина би сакале нивните разголеени фотографии да циркулираат преку ММС и да ризикуваат за неколку секунди тие исти фотографии да ги добијат нивните девојки или момчиња, наставници и родители. Никој не сака другите да

душкаат по неговите приватни работи, без разлика дали станува збор за нивната наткасна или компјутер.

ТИ ГИ ПОСТАВУВАШ ГРАНИЦИТЕ!

Потребата од сопствен простор, кој ќе го почитуваат другите и во кој нема да навлегуваат е различна кај секој човек. Твоите пријатели може да имаат различни сфаќања за тоа што е приватност. Исто така, ставовите за тоа што е приватно постојано се менуваат. Работите што твоите родители ги сметаат за приватни и за кои разговараат само зад затворени врати, ти без размислување би ги споделил со други ги споделиш со други.

Некогаш имаме потреба да бидеме анонимни. Сакаме да бидеме сигурни дека никој не може да знае сè за нас или да види сè што правиме. Тоа значи дека можеш да одиш кај училишниот доктор, и никој да не дознае што си разговарал со него.

Ти имаш право да ја зашвориш вратата и самиот да оглучиш кому ќе му ја отвориш.

ТИ ИМАШ ПРАВО
ДА ТЕ ОСТАВАТ НА МИР!

Заштитата на личните податоци подразбира и почитување на напишаните правила за добро однесување. Не суркаме низ клучалки, не ги отвораме туѓите писма и додека седиме во кафе, не му раскажуваме на нашиот пријател за здравствените проблеми на нашите блиски.

ШТО МИСЛИШ?

До каде се границите на тоа што твоите родители имаат право да знаат за тебе? Дали би требало да знаат што чуваш во твоето интимно катче? Дали би требало да имаат увид во твоите изводи од банка за да проверат како ја користиш твојата дебитна картичка? Дали е во ред да знаат кои веб-сајтови на интернет си ги посетил? Колку години треба да наполниш за твоите родители да немаат повеќе пристап до информациите за сè што правиш? Дали треба да има различни граници за горенаведените примери и ако има, како треба тие да се дефинираат?

ЗАДАЧИ:

Ставовите за тоа што е приватно, а што е соодветно за да ѝ биде познато на јавноста се променија.

Најди примери за случки прикажани на телевизија, на интернет и во весниците, кои пред 20-тина години не се прикажувале затоа што тогаш се сметале за приватни. Размисли и објасни како се менуваат границите. Што мислиш, каде треба да се постават границите денес?

Закон за заштита на личните податоци

Законот за заштита на личните податоци има цел да обезбеди сигурност дека твоите лични податоци се користат на правилен начин и не се злоупотребуваат. Овој закон го штити твоето право на приватност, кое може да биде злоупотребено при обработка на твоите лични податоци.

Лични податоци

Личен податок е поим кој се поврзува со личноста. Ова значи дека твоето име, возраст, адреса и телефонски број се твои лични податоци, затоа што тие се однесуваат само на тебе.

Фотографиите што можат да те идентификуваат, исто така се лични податоци, дури и кога не е ставено твоето име на фотографијата.

Твојот единствен матичен број го содржи денот, месецот и годината на твоето раѓање, твојот пол и местото на раѓање. Твојот единствен матичен број е личен податок.

Согласност

Треба да знаеш дека другите немаат право да ги користат твоите лични податоци без твоја претходна согласност.

Твојата согласност треба да ја дадеш доброволно и без принуда, но можеш да ја повлечеш во секое време. Ова е основно правило, но има и исклучоци. На пример, во многу случаи на институциите им е дозволено запишување и користење на твоите лични податоци без твоја претходна согласност.

Општо правило е кога ќе наполниш 18 години, ти самиот да одлучуваш дали ќе се согласиш твоите лични податоци да се собираат и да се користат. Ако си помлад од 18 години, секој што сака да ги користи твоите лични податоци мора да побара согласност од твоите родители. Ако се работи за чувствителни лични податоци (како на пример податоци што се однесуваат на здравјето, сексуалниот живот, криминалните дејствија итн.), секогаш се бара согласност од родителите, додека не наполниш 18 години.

СЕ СЛУЧУВА!

Не сме сами, дури и кога треба да бидеме

Еве еден пример од Норвешка. Тинејџерка заминала на скијање, без родителите, со нејзините пријатели. Но, дали навистина била без родителите? Нејзиниот татко се претплатил на услугата за безбедно следење на ќерката преку мобилен, така што седејќи дома пред компјутерот водел сметка каде е таа. Тој мислел дека не прави ништо лошо следејќи ја на овој начин. Иако неговата ќерка се согласила, сепак била малку скептична за тоа дека нејзиниот татко може да ја следи цело време. Правобранителот за деца на Норвешка Реидар Хјерман бил екстремно скептичен за исправноста на оваа постапка. Според неговото мислење „Систем со кој родителите можат да проверуваат каде се наоѓаат нивните деца во одреден момент претставува очигледно кршење на правото на приватен живот на детето.

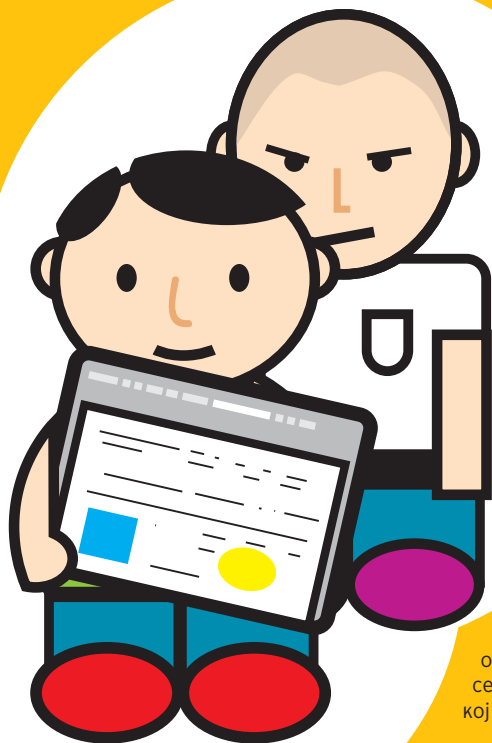
Извор: NRK Dagsrevyen

Информирање и пристап

- Ако се согласиш да ги дадеш твоите лични податоци, ти имаш право да знаеш кој ги собира овие податоци, за што ќе ги користи, дали ќе ги пренесува на други. Ти имаш право да знаеш и кој сè ќе има пристап до твоите лични податоци.
- Ти имаш право да знаеш какви податоци чуваат другите за тебе, за што ќе се користат тие и на кој начин дошле до тие информации.
- Ти имаш право да бараш неточните и нецелосни податоци за тебе да бидат коригирани.
- Податоците што повеќе не се потребни за целта за која се собрани, треба да бидат избришани.

Училиштето е ужасно здодевно! - Тешко е да седиш на час по информатика пред мониторот, а да не паднеш во искушение да побараш нешто интересно на интернет.. Но, иако седиш во аголот и никој не погледнува преку твоето рамо, има многу луѓе што можат да видат што правиш.

Сурфањето и разговорите на месинџер се приватна работа и токму затоа сакаш да го правиш тоа на мир, дома, со затворена врата, дури и заклучен, само да бидеш на сигурно. Притоа, лесно забораваш дека во светот на технологијата вратата е широко отворена.

ЛЕСНО Е ДА СЕ ПРОВЕРИ

За имејлот што го испраќаш да стигне до вистинската личност и за веб-сајтовите што ги бараш да бидат испратени токму до „твојот“ компјутер, на твојот компјутер му е доделена електронска адреса (IP-адреса). Повеќето училишта имаат заштита од пробивања на хакери и вируси, која, исто така, овозможува да се прочита IP-адресата на секој компјутер, кој веб-сајт е посетен од кој компјутер, колку пати и колку долго.

Сите веб-страници што си ги посетил се зачувани во меморијата на интернет-прелистувачот (анг.: browser). Сето тоа се меморира за следниот пат полесно да го посетиш истиот веб-сајт. Ако не ја избришеш историјата на твојот компјутер, тогаш другите многу лесно ќе може да видат кои веб-страници си ги посетувал. Неовластени лица исто така можат да влезат и во имејл-пораките што си ги примил и пратил. Ако другарите или оние кои не ти се така добри пријатели дојдат до твојата лозинка, ќе имаат пристап до сè што се однесува на тебе и што е пратено само до тебе. Тоа понекогаш може да биде прилично непријатно и понижувачко искуство.

ОДГОВОРНОСТ И ПРАВИЛА

Честопати не ти е толку важно ако другите можат да видат што си правел во текот на денот или за време на училишниот час. Но, не е секогаш така. Затоа твоето училиште има правила за тоа што можат да прават учениците, а што професорите на училишните компјутери. Има граници до кои професорите можат да имаат увид во твоите активности на компјутер, но во исто време - и од тебе се очекува да се однесуваш одговорно додека го користиш компјутерот.

Кога си вклучен на интернет, не е секогаш лесно да знаеш дали некој те шпионира или не. Кога си сам со својот компјутер, ти можеби се чувствуваш анонимно и мислиш дека никој не те гледа што правиш.. Но, не е така...

ДАЛИ ЗНАЕШ
КОЈ ТЕ НАБЉУВА?

Како отворен весник

Другите можат да видат кои веб-сајтови си ги посетил со проверка на историјата на прелистувачот (history files) или преку привремените фајлови (temporary files) за текст, слики или имејл-пораки. Овие фајлови не се бришат автоматски кога прелистувачот ќе се исклучи. Ако сам не ја избришеш нивната содржина, другите можат лесно да ги видат твоите активности на интернет.

Опасноста од пристап до твоите податоци што ги оставаш зад себе користејќи интернет е поголема со користење на јавен компјутер на училиште, во библиотека или во интернет-кафе.

Од каде знаат кој сум јас?

Секогаш кога си на интернет, ти се доделува IP-адреса. Интернет-провајдерот забележува кога си приклучен и која IP-адреса ти е доделена. Веб-сајтовите, исто така, забележуваат од кои IP-адреси ги посетуваат. Ако се споредат IP-адресите и евиденцијата на провајдерите може да се дознае идентитетот на посетителот.

Многу веб-сајтови прибираат податоци за тоа кој ги посетува. За таа цел тие зачувуваат мали фајлови, т.н. колачиња (cookies) на твојот компјутер. Секогаш кога ќе го посетеш сајтот, тие проверуваат дали на твојот компјутер има таков cookie фајл и бележат информации на него (на пример корисничко име и лозинка користени да влезеш на сајтот). Ти можеш да одбиеш да дадеш дозвола веб-сајтовите да оставаат cookies на твојот компјутер со подесување на опциите за приватноста. Но, притоа ризикуваш некои веб-сајтови да ти го ограничат пристапот. Мораш да одлучиш што е поважно, заштитата на твоите лични податоци или пристапноста.

Фатен во училишната мрежа

Во едно училиште во источна Норвешка, една платформа за е-учење била злоупотребена од страна на некои ученици. Голем број вознемирувачки пораки што содржеле навредливи зборови и цитати биле забележани во chat room-от. Користењето на прекари (nicknames) ја отежнало идентификацијата на испраќачот, така што тој chat room бил затворен за сите. Но, проблемите продолжиле и преку е-поштата. Одговорниот професор открил дека биле крадени и лозинки и кориснички имиња. Инволвираните биле фатени и неколку ученици биле казнети со забрана за праќање електронска пошта.

Извор: Romerikes Blad

ШТО МИСЛИШ?

Кој би требало да има пристап до податоците од компјутерот што го користиш на училиште? Професорите? Другарите од училиште? Родителите? Што би требало тие да можат да видат и како би требало да ги користат тие податоци? Ако училиштето открие дека некаква форма на сајбер-заплашување или малтретирање се одвива преку компјутерската мрежа на училиштето, дали професорот би требало да може да влезе во компјутерскиот систем и да провери што се случува и кој стои зад тоа?

ЗАДАЧИ

Зборувај со другарите во твојот клас. Помогнете си еден на друг да најдете начин како:

- да ја избришете историјата во интернет-прелистувачот
- да ги избришете сите привремени интернет-фајлови (temporary files)
- да ги смените приспособувањата на приватноста во интернет-прелистувачот.

Кои правила важат во твоето училиште за користење на училишните компјутери?

Распрашај се дали во твоето училиште има правила за правото на професорите да пристапат до информации за тоа што правиш ти на училишниот компјутер. Што мислиш ти, дали твоето училиште треба да има право да проверува или не?

Давајте предлози за правилата и дискутирајте за тоа во рамките на класот.

Сè започна како шега...

Не делиш потпишани фотографии од твојата девојка на други момчиња велејќи им “Добра е, нели?”

Ако ја снимаш новогодишната забава со твоите пријатели, секако дека нема дивиди снимката да му ја подариш на татко ти за Божик. И ако чуеш нешто лошо за некој тип што го знаеш, нема да се обидеш да си го подобриш угледот со тоа што ќе ја информираш полицијата, професорите или твоите соученици за тоа. Веројатно нема...

Ти одлучуваш за тоа што треба да знаат другите!

...НО, одеднаш притиснав „Enter“!

Здраво! Ова сум јас! Види го мојот профил на интернет! Види ме на MySpace! Facebook! Hi5! Prijатели.com.mk! YouTube! Piczo! Види ме! Пиши ми! Гласај за мене!

Интернетот е фантастичен. Нуди безброј можности: креираш свои веб-сајтови и посетуваш други, „симнуваш“ музика и филмови, разговараш со пријателите на Skype, делиш фотографии и други поинтимни работи. Меѓутоа, истовремено интернетот е и безмилосен. Кога веќе нешто ќе се каже или ќе се објави онлајн, доцна е за притискање на копчето „Undo“. Тоа копче на интернет не постои.

ТИ СИ УРЕДНИК

Повеќето луѓе сакаат да бидат популарни. Некои се пријавуваат на реални шоу-емисии, други, пак, креираат свои веб-сајтови и блогови каде што објавуваат свои информации, и фотографии. Што и да избереш, ќе го добиеш бараното внимание од оние што ги знаеш, но и од оние што не ги познаваш.

ОДГОВОРНОСТА Е ГОЛЕМА

Секој весник има уредник, кој е одговорен за сите текстови и фотографии што се печатат или објавуваат онлајн. Објавувањето на добро смислени лаги, навреди, нелегални фотографии и ширењето расизам, може да наштети на многумина и да биде казнето. Новинарите и уредниците во медиумите кај нас имаат свои етички правила на работа, кои се содржани во „Кодексот на новинарите на Македонија“.

Исто како што уредникот на еден весник е одговорен за својот весник, ти си одговорен за сè што објавуваш онлајн. Треба добро да размислиш за тоа што објавуваш, без разлика дали станува збор за твоите лични податоци или податоците на некој друг. Истото се однесува и на фотографиите. Подеднакво е важно да знаеш која е твојата одговорност и кога објавуваш нешто на блогови и на други веб-сајтови. Она што е шега за тебе, за некој друг може да биде навреда или да предизвика штета.

ДОЦНА Е ЗА „UNDO“

Забавно е да креираш и да објавуваш информации, податоци и фотографии за себе и за други. Седењето дома пред компјутер изгледа сосема невино и totally безопасно. Во светот на интернетот, лесно се поместуваат границите меѓу она што е приватно и она што може да се сподели со другите. Кога некој текст или фотографија еднаш ќе се об-

јави онлајн, тешко е сосема да се избрише од интернет мрежата и речиси е невозможно да се заштити од копирање и од препраќање. Твоите информации, податоци и фотографии може да завршат на веб-сајтови за кои воопшто не си знаел дека постојат и со кои не сакаш да бидеш поврзан.

Размисли ѓрег да стиснеш „enter“

ШТО МИСЛИШ?

Дали некогаш ти се случило да зажалиш за објавувањето на некои твои лични податоци или податоци за некој друг и ако да, зошто си зажалил?

Зошто мислиш дека некои луѓе одлучуваат да објават фотографии на веб-сајтови како што се *Picasa, Flickr, Piczo, MySpace, Facebook* или *Hi5*?

ЗАДАЧИ:

Внеси го твоето име и презиме или твојот прекар (nickname) во полето за пребарување на прелистувачот.

- Што наоѓаш?

- Дали добиената информација дава точна слика за тоа кој си ти? Зошто да/зошто не?

Земим копија од „Кодексот на новинарите на Македонија“

(www.znm.org.mk/mk/kodeks.asp), прочитај го внимателно и обиди се да креираш свои сопствени етички правила за објавување информации, податоци и фотографии онлајн.

Еднаш за секогаш...

Информациите, податоците и фотографиите што се објавуваат онлајн може да се бришат, но честопати е невозможно да се избришат целосно. Некој можеби ја „симнал“ информацијата, податокот или сликата, ја препратил на други веб-сајтови или ја ставил во одредени бази од кои може да се извади со пребарување.

Барај согласност!

Секогаш кога објавуваш фотографија од едно или повеќе лица на интернет, мора да ги прашаш дали се согласуваат со тоа и да добиеш како одговор вистинско и сигурно ДА. Еднаш дадената согласност не мора да значи дека е непроменлива. Ако некој што прво рекол ДА, подоцна се премисли, ќе мора да ја отстраниш фотографијата.

Ослободи се!

Еве како може да ги избришеш несаканите податоци за тебе објавени на интернет:

1. Зборувај со личноста што ги објавила!

Можеш ли да дознаеш кој ги објавил несаканите податоци за тебе? Контактирај со личноста што ги објавила и побарај тие да бидат избришани. Што побрзо, тоа подобро.

Сè уште имаш проблеми?

2. Зборувај со интернет сервис провајдерот!

Зборувај со тимот на интернет сервис провајдерот: тие би требало да ти помогнат.

Сериозни проблеми?

3. Контактирај со Дирекцијата за заштита на лични податоци!

Може да контактираш со Дирекцијата за заштита на лични податоци за да добиеш совет за отстранување на несаканите податоци од интернет. Дирекцијата може да ти помогне и за други прашања што се однесуваат на заштитата на твоите лични податоци.

Пронашла своја фотографија на расистички веб-сајт

Една девојка од Норвешка објавила свои фотографии на веб-сајт на кој често со своите истомисленици си разменувае фотографии и разни информации поврзани со фотографијата, воопшто. По неколку месеци, сосема случајно пронашла своја фотографија на еден веб-сајт со расистички содржини. Под насловот „Норвешки убавици“ биле објавени слики од 122 девојки (вклучувајќи ја и неа) без нивно знаење и дозвола. Содржината што стоела како објаснување на фотографиите била „фотографии објавени за сите оние што ја сакаат нордиската раса...“. Фотографиите стоеле објавени неколку месеци без да забележи ниту една од девојките.

Извор: Норвешки инстекторати за заштита на личните податоци.

„Не можам да издржам повеќе“

„Минатото лето јас и моите другари се забавувавме, како и повеќето тинејџери. Си поминавме навистина убаво, запознавме нови пријатели. Се фотографиравме, а потоа фотографиите ги објавивме на веб-сајт. Имавме и лозинка и сè што треба...! Мислевме дека ништо не може да тргне во погрешна насока. Но, кога почна новата учебна година, многумина разбраа дека тоа е веб-сајт за возрасни и беа заинтересирани да ја добијат лозинката. Тогаш се случи нешто страшно со веб-сајтот на кој ги имахме објавено фотографиите. Одеднаш секој можеше да ги види и страниците до кои пристапот беше ограничен. Вистинскиот кошмар почна кога дознаа родителите. На крај, една од мајките контактираше со училиштето и објасни сè. Ние моравме да одиме на разговори кај професорите и кај советниците во училиштето. Моите родители, исто така, беа повикани но, за среќа, мислеа дека тоа е само дел од тинејџерскиот период на секое дете. Најлошо беше што сите другари дознаа сè. Кога пред една година се запишав во средно училиште, ми беше интересно и едвај чекав да одам, а сега се срамам да влезам. Научив вредна лекција – нема веќе да објавувам ништо на веб-сајтовите, ниту фотографии, ниту, пак, други информации. Сега се чувствувам како да постои видеокамера, која ме следи насекаде. Поздрав, Анонимен“

Извор: Aftenposten

Стриптиз пред целиот свет

Четиринаесетгодишна девојка му позирала на својот дечко на веб-камера. По неколку недели, секој можел да ја види на YouTube. Она што на почетокот изгледало невино и забавно, се претворило во вистински кошмар. Во рок од 19 часа, клипот бил виден од 600 луѓе. Таткото на девојката ја известил полицијата за дистрибуцијата на сликите, а полицијата сè уште го истражува случајот.

Извор: Expressen.se

Пази се од човекот во црвениот автомобил!

Се вика Петар, силувач е! Продолжи понатаму. Пази се од човекот во црвениот автомобил! Се вика Петар, силувач е... Продолжи понатаму. Пази се од човекот во црвениот автомобил! Се вика Петар, силувач е...

НЕКОЈ
МОЖЕ
ДА ТИ ГО
НАРУШИ
УГЛЕДОТ!

Преку текстуалните пораки муабетите се шират како пожар. Многу е веројатно дека Петар е силувач. Можеби е навистина потребно да бидеш внимателен кон него. Но, кој ја прати првата порака? Дали е во ред да ја препраќаш? Дали е можно Петар воопшто да не е силувач туку да ја „украл“ девојката на својот другар и сега тој сака да му се одмазди?

НЕВОЗМОЖНО Е ДА СЕ СОПРЕ

Кога еднаш ќе се „пушти“ некој трач, не е лесно да се сопре. Кога еднаш ќе се прати фотографија преку MMS, нема враќање назад. Кога ќе се одјавиш од MSN, доцна е да кажеш дека не си го мислел она што си го напишал. Кога обвинувањата за „најлошиот“ професор што си ги објавил онлајн ќе ги прочита некој друг професор, најверојатно ќе заработиш казна од страна на училиштето... За многумина животот без интернет и мобилен телефон нема смисла. Светот станува сè помал, а кругот на пријатели сè повеќе се зголемува. Мобилните телефони и интернетот нудат одлични можности кои претходните генерации дефинитивно ги немале. Но, за жал, истовремено нудат и единствени можности за повредување на нечија личност. Истражувањата покажуваат дека задевањето преку мобилните телефони и интернет е сè почеста појава меѓу младите. Сè почести се примерите кога некој ќе сними тепачка помеѓу ученици во училишниот двор и веќе утредента ќе ја објави на веб-сајт или на

блог. Поранешен другар го „краде“ идентитетот на Филип и во негово име праќа пораки со непријатна содржина до заедничките пријатели. Нема подобар начин за ширење на податоците од нивното објавување онлајн.

РАЗМИСЛУВАЈ СО СВОЈА ГЛАВА

Кога седиш пред компјутерот или кога стоиш со мобилниот телефон во рака, ти одлучуваш што сакаш да споделиш со остатокот од светот. Ти ја имаш одговорноста да размислиш пред да ја пратиш или препратиш убавата вест или навредата за некој друг.

Доколку не ѝ правиш шoa во „реалниот живот“, немој да ѝ правиш нишy во диџиталниот свеќ.

ШТО МИСЛИШ?

Некои велат дека интернетот и мобилните телефони помагаат за полесно комуницирање, но и за задевање на другите. Што мислиш ти?

Размисли за тоа кои пораки ги имаш пратено или препратено. Дали некои од нив навредиле некого и како?

Што имаш кажано или направено онлајн, што никогаш не би го направил во „реалниот живот“?

Дали се случило некој друг да објави информација за тебе? Ако одговорот е да, дали ти се допаднало тоа што си го видел? Дали оној што објавил информација за тебе ти побарал дозвола да го стори тоа?

Податоците зборуваат дека:

- 15 отсто од светската популација свесно користи интернет, а околу 25 отсто несвесно (преку разни уреди, телефони, телевизија). Од нив половина се на возраст од 5 години до адолесценција.
- Секое трето дете во информатичкото општество има свој веб-сајт или блог.

Уште неколку причини за претпазливост:

- Грубо пребарување на Google на зборот „енциклопедија“ дава 214.000.000 резултати, додека на зборот „секс“ дава 763.000.000 резултати.
- Едно од седум деца постари од 10 години добива сексуални понуди преку интернет.
- По најприближните проекции, со оглед на тоа што за голем број сајтови не се знае, во светот се појавуваат околу 20.000 нови педофилски сајтови секоја година.

Погрешен испраќач

Пораките што ги добиваш на твојот мобилен телефон не се секогаш пратени од личноста што мислиш дека е испраќач. Постојат многу онлајн-сервиси кои овозможуваат секој да може да избере од кој број ќе прати порака. Испраќањето пораки со туѓ идентитет не е дозволено, а во зависност од тоа за што се користат тие пораки се одлучува дали е извршено кривично дело или не. Нешто што за некого е само шега, за друг може да претставува вистинска закана.

ЗАДАЧИ:

Посети ги Piczo, YouTube или сличен веб-сајт. Дали наоѓаш фотографии или видеоклипови за кои сметаш дека не треба да бидат објавени?

Провери го твојот блог или блогот на твојот клас. Дали таму има објавено некоја информација што се однесува на личност што не го одобрила тоа?

Казнета за онлајн-заплашување

Откако на онлајн chat room ја навредила својата соговорничка нарекувајќи ја со погрдни зборови и пцости, 17-годишна девојка од Норвешка била тужена за нарушување на угледот на друга личност. Судот одлучил дека пораката треба да се смета за јавно вознемирување на личноста и дека поради тоа не треба да се третира и заштитува како „слобода на изразување“. На девојката ѝ била изречена парична казна.

„Ние секогаш дознаваме кој стџои зад ваквиот вид вознемирување. Луѓе стџо мислат дека кога се онлајн се е анонимно, но не се свесни дека секогаш остџаваат електронски стџаџи“, изјавил сопственикот на веб-сајтот. Извор: digi.no

Снимени тепачки

Се случува тепачка во училишниот двор. Сè повеќе ученици доаѓаат да гледаат како ќе заврши. Многу од нив ја снимаат случката со мобилните телефони. Клиповите подоцна се објавуваат на YouTube. Секој ден 65.000 нови клипови се објавуваат на YouTube. YouTube добива 20 милиони клипови месечно, а нив ги гледаат илјадници посетители. **Нелегално е да се објавуваат клипови без согласност од оние што се инволвирани.**

Извор: Dagbladet

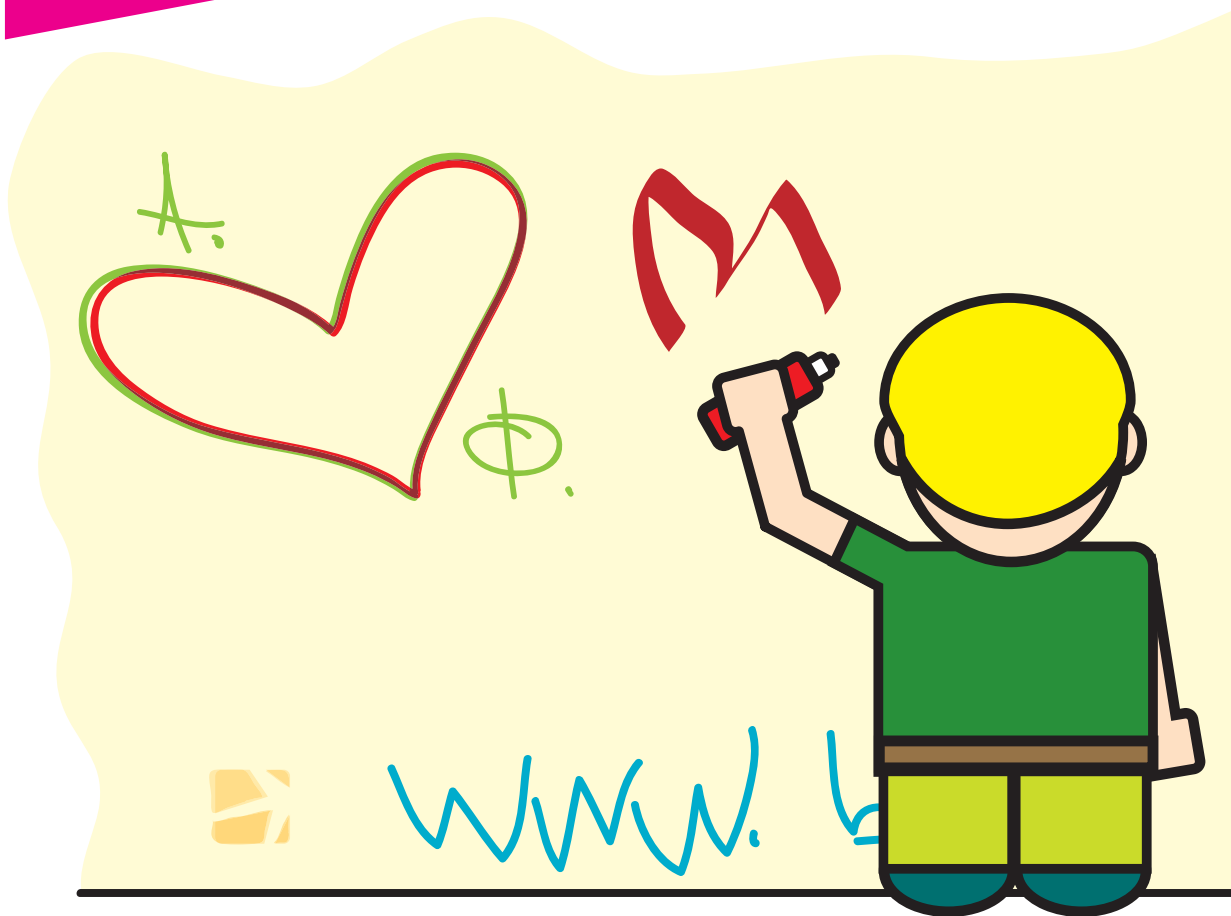
Веб-сајт со содржини полни со омраза

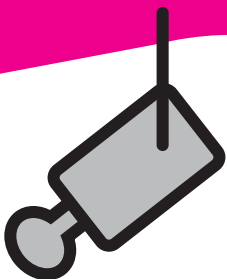
Кога една од учесничките на натпреварот „Игол“ дошла дома по шоуто, открила дека две нејзини соученички креирале веб-сајт на кој објавувале содржини полни со омраза кон неа. Меѓу другото, посетителите на веб-сајтот биле охрабрувани да пишуваат многу погрдни пораки за учесничката на изборот „Игол“.

„Коменшаритџе беа неверојатни. Најстџрашно од сѐ е што на веб-сајтот имало и еден вид форум каде што посетителите можеле да зборуваат сџто за мене. Тие работџи доведуваат и невозможно е да се одбраниш од нив. Најлошо во целава ситуација е што сџто тоа џо почнаа мои соученици“, вели 18-годишната девојка, која се кае што инцидентот не го пријавила на полицијата. Класниот раководител, исто така, го дели ставот дека овој тип малтретирање на интернет е апсолутно неприфатлив. Веб-сајтот бил отстранет, а учениците што биле одговорни за нејзиното креирање, биле казнети со намалување на оценките.

Извор: Bergens Tidende

Изгледаше како добра финта ама...

...заборавив на камерата за надзор поставена во атолот!

Сигурно не би испратил снимки од твоите каскадерски подвизи или сомнителни активности на полицијата, со цел да си го збогатиш досието. И не би седел со отворена врата од тоалетот во трговскиот центар.

Кога си во гардеробата на некој бутик, не викаш на глас „Еј, видете ме, соблечен сум!“, сакајќи да го привлечеш вниманието на вработените во продавницата. А ако си симнал нелегално музика од интернет, секако дека нема да пратиш писмо до издавачката куќа во кое им велиш „Ја симнав оваа!“.

Сигурно не би го сторил тоа, ако имаш избор...

Дали секогаш знаеш кој те гледа?

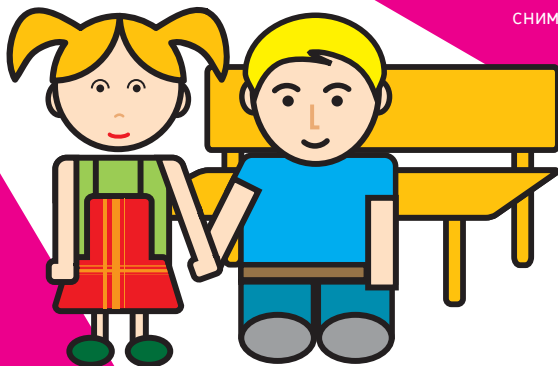
Закопчај си го патентот. Не го чепкај носот. Провери дали косата ти е ОК и дали панталоните ти се добро наместени. Камерите снимаат, те снимаат и тебе!

ПОСИГУРНО ЛИ Е СО КАМЕРИ?

Камерите те следат. Кога шеташ на плоштадот, кога шеташ низ трговскиот центар, кога седиш во кафе, кога купуваш хамбургер од киоск, а можеби дури и кога вежбаш во теретана или кога ја пробуваш новата колекција во гардеробите на твојот омилен бутик. Безбедноста е многу важна и доволно добра причина за поставувањето видеонадзор на сè повеќе места, но ...

ДАЛИ Е СЕКОГАШ ОПРАВДАНО?

Видеонадзорот може да помогне во ловењето на криминалците и да ги разреши криминалните дејствија, како што се вандализам, насилство и кражба. Но, пред да се донесе одлука за инсталирање на видеонадзор, важно е да се размисли за можните несакани последици. Зошто е потребен видеонадзорот? Дали видеонадзорот може да има негативни последици врз приватноста?

ШТО МИСЛИШ?

Дали се однесуваш исто кога знаеш дека некоја камера те набљудува?
Дали е во ред некој цело време да набљудува што правиш?

Дали видеонадзорот на јавните места, како што се училиштата и останатите институции, всушност резултира со помала одговорност за другите човечки суштества? Дали одговорноста ја ставаме во рацете на камерите?

Замисли ја следната ситуација - на некој од твоите другари му се украдени пари во соблекувалната во училиштето. Дали треба да има инсталирано камера во соблекувалната? Ако треба, која ќе биде целта за нејзиното поставување: да се спречи криминалот или да се реши случајот подоцна? Кои би биле последиците од инсталирањето на камерата?

Постојат ли други решенија за да се зачува безбедноста?
Не постојат податоци што укажуваат на тоа дали нивото на криминал се намалило со поставување на камерите. Она што е очигледно е дека се менува обликот на извршувањето на насилствата или местата на кои тие се случуваат. Луѓето под дејство на алкохол или дрога, луѓето со ментални заболувања не се засегнати со фактот дека некоја камера ги снима. Токму затоа се поставува прашањето - колку видеонадзорот навистина придонесува за посигурно општество? Многу е тешко да се направи разлика како ние како човечки суштества се однесуваме кога знаеме дека сме снимени и кога не знаеме дека некој нè набљудува.

Во одредени ситуации, видеонадзорот може да доведе до недоразбирања. На некои места камерите се инсталирани со цел да се откријат непожелни лица, кои ќе бидат замолени да ја напуштат просторијата иако не направиле ништо лошо. За да се избегнат недоразбирањата или злоупотребите на камерите, многу е важно оние што ги инсталираат да знаат на кој начин да го направат тоа и како да ги чуваат снимените материјали во согласност со важечките законски прописи.

Законско регулирање на видеонадзорот

На сите јавни места на кои има поставено камери, мора да стои јасно известување дека просторот е под видеонадзор и кој го поставил. Тајното снимање е забрането. Забрането е и прикажување снимки од трети лица без нивна согласност. Меѓутоа, снимките може да бидат покажани или дадени на полицијата. Снимките мора да се чуваат на места до кои само определени лица имаат пристап и да се избришат во оној момент кога ќе престане да постои целта за која биле снимени.

Камерата не е секогаш најдобро решение

Велика Британија е земја со најмногу инсталирани камери за видеонадзор, нивниот број е повеќе од 4,2 милиони. Тим од универзитетот на Личестер истражувал како видеонадзорот влијаел врз појавата на криминал во неколку одбрани области. Откриле дека криминалот бил намален во две од вкупно четиринаесет области, кои биле под видеонадзор. Истражувањето покажува дека видеонадзорот може да

влијае врз намалување на бројот на кражби и провали, но само до одреден степен и во строго дефинирани територии, како што се продавници или паркинг-простори. Постојат малку докази за тоа дека видеонадзорот на улиците и во продавниците има позитивен ефект врз намалување на насилството во општеството.

ЗАДАЧИ:

Прошетај во соседството. Разгледај каде сè има поставено камери. Зошто се инсталирани камерите на тие места? Мислиш ли дека така поставените камери имаат ефект?

Како може оној што е одговорен за снимањето да ги злоупотреби снимените материјали?

Бркање на несаканите посетители

И додека полицијата го користи видеонадзорот за да спречи или да расветли случај на криминал, истражувањата покажуваат дека во некои европски земји камерите најчесто се поставуваат за да може да се „избркаат“ несаканите посетители. Истражувањата покажуваат дека луѓето што ги контролираат камерите најчесто се сконцентрирани на барање непожелни посетители, а не на откривање криминални дејства.

Скопје е „најсниманиот“ град во Македонија. Камерите снимаат насекаде, на улици, плоштади, трговски центри.

Фатен на финта

Возач на такси го загубил својот паричник. По некое време му се јавиле од продавницата во која го нашле неговиот паричник и возачката дозвола. На таксистот му било дозволено да ги види снимките од камерата. Тие покажале дека едно момче седело на столчето на кое биле најдени паричникот и возачката дозвола. Таксистот го препознал момчето, му се јавил и го обвинил за кражба. Момчето одбивало да признае дека го украдо паричникот. Иако снимката покажала дека момчето седело на истото столче каде што биле најдени украдените работи, тоа не било доволно добар доказ дека тој навистина бил крадецот. Менаџментот на продавницата не смее да ги покаже снимките на никој друг освен на полицијата, а сепак, снимката прво му ја покажале на таксистот. Инспекторатот за заштита на личните податоци побарал од менаџментот на продавницата јасно да ги дефинира процедурите за снимање и за прикажување на снимениот материјал.

Извор: Инспекторат за заштита на личните податоци на Норвешка

Повеќе месо на скарата ве молам!

Млади луѓе што работеле во ресторан на бензинска пумпа постојано биле повикувани од страна на шефот, кој им кажувал дека треба да ставаат повеќе месо на скарата. Како може шефот да знае колку месо се подготвува на скарата во моментот кога не е присутен во ресторанот, се запрашале вработените. Тие почнале да се сомневаат дека шефот ја следи нивната работа „во живо“ од дома. Инспекцијата што била спроведена на барање на вработените утврдила дека тие се во право, односно дека шефот навистина постојано ги следел од својот дом. Користењето на видеонадзорот за контролирање на вработените на ваков начин се смета за сериозно нарушување на приватноста. Местењето на камерите мора да биде извршено на начин на кој нема да се следи секое нивно движење на работното место. *Извор: Инспекторат за заштита на личните податоци на Норвешка*

Снимен на камера во гардеробата

Муштериите на една спортска продавница во Шведска биле снимани додека пробувале во гардеробите. Скриените камери биле откриени сосема случајно од страна на еден локален весник. Според нивните информации, камерите снимале повеќе од една година. Менаџерот на продавницата, камерите биле поставени со цел спречување на кражбите што сè почесто се случувале. Кога целата приказна излегла на виделина, менаџментот ги отстранил камерите. *Извор: Aftenposten*

Ти одлучуваш кому се јавуваш и кога!

Телекомуникацискиот оператор снима! Ти одлучуваш каде ја користиш твојата дебитна картичка и за што! Банката снима! Ти одлучуваш кои термини ги пребаруваш на Google! прелистувачот те снима! Во текот на еден обичен ден, ти оставаш многу траги зад себе. Многумина може да се заинтересирани за трагите што токму ти ги оставаш.

НЕКОЈ ГИ СЛЕДИ ТВОИТЕ ТРАГИ!

Единаесетти септември 2001 година: Терористи влеаа во Светскиот трговски центар во Њујорк. Целиот западен свет потона во страв од нови терористички напади. Беа преземени засилени безбедносни контроли, вклучувајќи и нови биометриски пасоши, повеќе документи, следење на разговорите преку мобилните телефони и интернет-сообраќајот, сè заради спречување нови напади и други криминални дејствија.

УПОТРЕБА И ЗЛОУПОТРЕБА

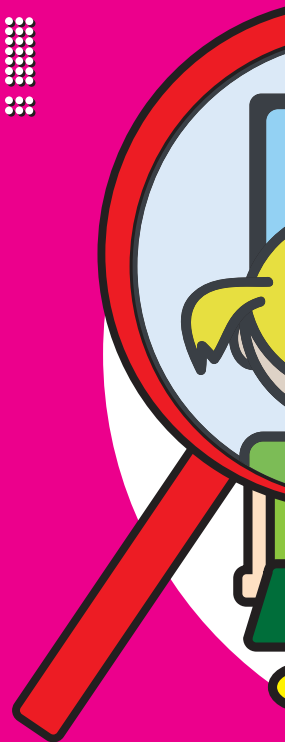
Зголемениот страв од тероризам и друг сериозен криминал значеше и проширување на границите на она што сме подготвени да го поднесеме како надзор врз нашите активности. Развојот на технологијата само го прави тоа проширување возможно и полесно. Многу луѓе сметаат дека следењето на нечији електронски траги за да се спречи евентуален криминал е позитивна работа, но дали тоа треба да значи дека сите ние сме третирани како „осомничени“ кога би се случило нешто во иднина?

Никогаш порано не било возможно да се соберат толку многу информации и податоци за секој од нас. Оние кои собираат лични податоци честопати можат да дојдат во искушение да ги употребат и за цели за кои не биле првобитно собрани. Електронските траги можат да бидат користени за цели што нам не ни се допаѓаат, како што се комерцијалните цели, односно маркетингот и продажбата.

ДОБРИ НАМЕРИ

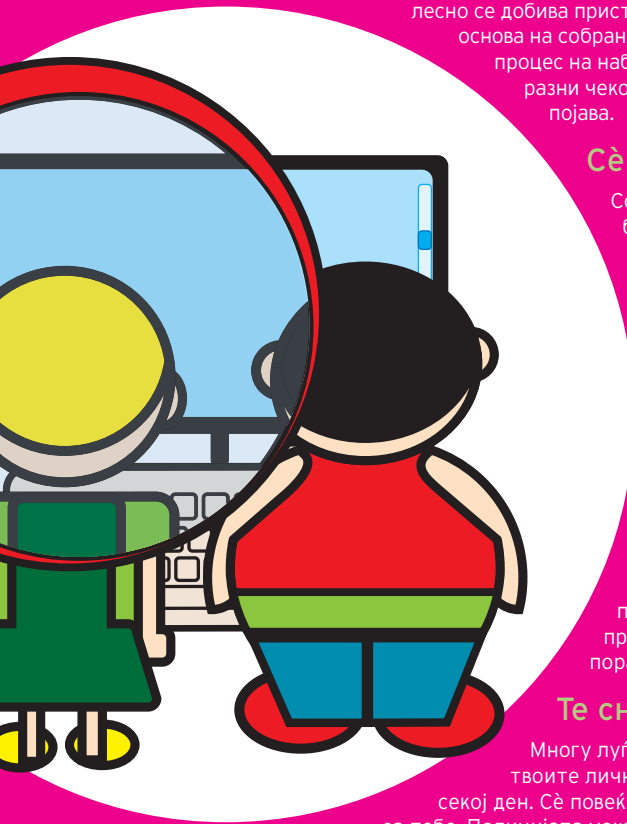
Постојат голем број лица и фирми кои собираат податоци за тебе, со цел да можат да ти понудат некои од нивните корисни сервиси. Важно е да се воспостават јасни правила за тоа кој има право да собира податоци за другите, како тие податоци ќе се користат, за што ќе се користат и колку долго ќе се чуваат. Податокот кој е собран за една цел, автоматски не смее да се користи за други цели. Сè повеќе наши податоци се снимени. Некој може да нè набљудува и да ги собира нашите податоци и кога не правиме ништо лошо. На некои луѓе ова воопшто не им се допаѓа, иако знаат дека се чисти.

Дали надзорот е секогаш оправдан?

Музичката и филмската индустрија набљудуваат

„Качување“ (upload) и „симнување“ (download) на музика и филмови без поседување права за нивно копирање е неlegalно. Оние што ги поседуваат авторските правата за музиката и за филмовите, губат огромни суми пари поради неlegalно „симнување“ од интернет. Токму од овие причини, во некои земји на ЕУ надзорните тела за заштита на личните податоци издаваат дозволи за следење на неlegalното користење на музика и филмови на интернет. Преку овој процес за набљудување лесно се добива пристап до одредени IP-адреси. Врз основа на собраните информации, преку овој процес на набљудување се преземаат и разни чекори за спречување на оваа појава.

Сè е снимено

Со цел подобрување на борбата против криминалот, ЕУ донесе Директива за чување на податоците, која е во процес на имплементација во сите европски земји. Регулаторната рамка подразбира дека податоците за тоа кој зборувал на фиксна линија, мобилен телефон или преку интернет телефон ќе се чуваат во период од две години. Ова, исто така, се однесува и на податоците за лицата што праќаат и примаат имејл-пораки.

Те снимаат

Многу луѓе се заинтересирани за твоите лични податоци и те снимаат секој ден. Сè повеќе фирми собираат податоци за тебе. Полицијата може да ги користи тие податоци за да разоткрие криминал, а криминалците може да ги користат за свои цели. Фирмите ги користат твоите податоци за да заработат пари. Тие сакаат да имаат што повеќе информации. Ништо не е за тебе – ти плаќаш со своите лични податоци. И запомни дека имаш право да бараш пристап до твоите лични податоци што некој ги снима.

Развојот на технологијата е мошне брз и постојано нуди нови можности:

World of Warcraft

Во онлајн-играта „World of Warcraft“, операторот може да „види“ дали користеш веб-сајт за пробивање шифри додека играш. Ако мамиш, може да те исклучат од играта.

„Скромни“ реклами

Gmail користи програма која ги скенира имејл-пораките што ги пишуваш и бара зборови преку кои ќе дознаат за што си заинтересиран. Потоа Google ги „крои“ рекламите според твојот вкус.

Електронски билети

Купувањето и користењето на електронските билети ѝ овозможува на авио-компанијата да види каде си патувал и кога. Овие податоци се зачувани и можеш лесно да видиш каде си бил и кога, само со посета на веб-сајтот на компанијата.

Отпечатоци и ДНК

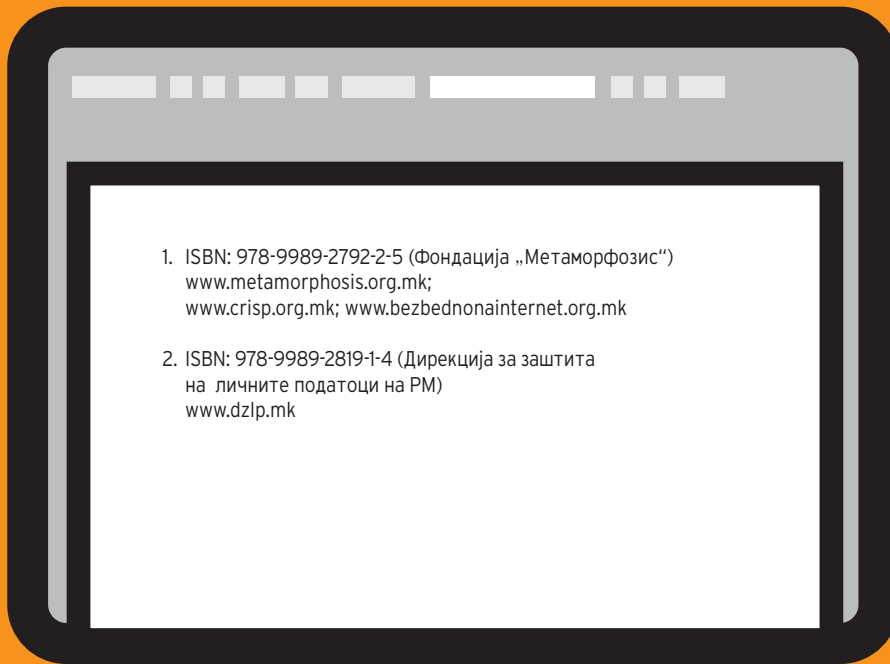
Отпечатоците од прстите, ирисот и останатите биометриски податоци сè повеќе се користат. Во новиот македонски пасош се содржани сите споменати биометриски податоци. Во некои земји се размислува и за креирање ДНК-база, која би го олеснила фаќањето на криминалците, но од друга страна - постоењето на база со овие податоци би можело да доведе до нивна злоупотреба.

Заштитата на личните податоци значи дека постојат правила за тоа како другите можат да ги користат информациите и податоците за тебе. Се надеваме дека сега имаш подобра основа за да одлучиш кои информации и податоци за тебе ќе ги откриеш и кому. Иако ќе има и ситуации во кои нема да имаш целосна контрола, се надеваме дека сега се чувствуваш посигурно. Затоа што во повеќето ситуации всушност ти одлучуваш!

САКАШ ДА ЗНАЕШ ПОВЕЌЕ?

На www.dzip.mk може да добиеш повеќе информации за заштитата на твоите лични податоци и за сите правни прописи од оваа област. Исто така ќе најдеш и линкови до други интересни страници. Доколку сакаш да контактираш со Дирекцијата за заштита на личните податоци, стори го тоа на **+389 2 3244-760** или на имејл info@dzip.mk.

Повеќе информации за безбедноста и заштитата на твојата приватност и приватноста на твоето семејство на интернет можеш да прочиташ на www.crisp.org.mk или www.bezbednonainternet.org.mk.

1. ISBN: 978-9989-2792-2-5 (Фондација „Метаморфозис“)
www.metamorphosis.org.mk;
www.crisp.org.mk; www.bezbednonainterneta.org.mk
2. ISBN: 978-9989-2819-1-4 (Дирекција за заштита
на личните податоци на РМ)
www.dzlp.mk

МЕΤΑΜΟΡΦΟΖΙΣ

 ΔΣΛΠ